

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕНЬ В ОБЛАСТІ КОНГНІТИВІСТИКИ ДЛЯ
РОЗРОБКИ ЕФЕКТИВНИХ МЕТОДИК ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ
МОВИ

ЧЕРКАШИНСЬКА

НУ «ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ ІМ Я. МУДРОГО»

У процесі оволодіння іноземною мовою важливу роль відіграють різні фактори, зокрема: загальні когнітивні фактори обробки інформації й індивідуальні когнітивні якості учнів (лінгвістичні здатності, мотивація й інтерес). У процесі дослідження когнітивних факторів оволодіння мовою здійснюється спроба всеосяжного вивчення не тільки всієї сукупності цих факторів, але й кожного з них окремо.

У самій практиці викладання іноземних мов спостерігається інтерес до спонтанного, «природного», оволодіння цими знаннями, що протікає, у тому числі, у т.зв. «природному» мовному середовищі, тобто за умов повсякденного спілкування. Дослідження, проведені в цій сфері, можуть дозволити розробити певні прийоми викладання іноземної мови, які здатні значно підвищити в майбутньому ефективність процесу навчання. У мовних навчальних середовищах, максимально наближеного до умов «природного» мовного середовища, доцільно поєднувати «контрольованість» зі «спонтанністю». Таке нове навчальне середовище вже існує завдяки наявності різноманітних сучасних мультимедійних засобів навчання, сучасних інформаційних комунікаційних технологій.

Довгий час т.зв. «спонтанне» оволодіння мовою перебувало за межами серйозних наукових досліджень. Однак перші спроби його вивчення й впровадження в практику викладання іноземних мов були розпочаті ще в 70-х - 80-х роках 20-го століття. Основна увага в проведених тоді дослідженнях була приділена виявленню причин досить швидкого й ефективного оволодіння знаннями іноземної мови однією частиною осіб, а також причин блокування сприйняття й засвоєння, зупинки й відставання, т.зв. «фосилізації» («скам'яніння») знань, в іншій частині. Вивчення природи цих процесів із залученням даних когнітивістики могло б стати корисним для розробки дидактичних прийомів зняття «блокади» (або ж «гальмування») у мовному розвитку й ефективно застосовувати ці прийоми в керованому процесі навчання.

Як відомо, «природний» процес оволодіння мовою протікає без використання яких-небудь спеціальних методів, не керується ззовні і, проте, не відбувається хаотично. Цей факт можна пояснити на конкретному прикладі. Висловлення «піх агБеїї, піх е\$еп - тїсіє» складається з окремих, нанизаних один на одного слів, які обходяться без флексій і без службових слів (артиклів, прийменників або ж сполучників). Окремі слова здатні замінити цілі фрази або більш складні компоненти. Відомі із ситуації спілкування й тому надлишкові елементи в даному висловленні відсутні, проте, це висловлення досить адекватно відтворює певну ситуацію й причинно-наслідковий зв'язок між її компонентами. Подібного роду висловлення не є хаотичними й нескладними, їх варто було б кваліфікувати як «еліпсис», що характерний для усної діалогічної мови.

Елімінація надлишкових елементів і дотримання правил комунікативного членування пропозиції має місце в різних мовних формах, виявляється не тільки в процесі освоєння другої мови, але й першої. Крім того, принцип побудови такого роду фраз широко застосовується, наприклад, у деяких національних варіантах англійської й французької мов (у країнах Африки, Азії, Карибського басейну). Даний принцип є цікавим феноменом і дозволяє нам простежити за процесом оволодіння мовою і зрозуміти мовну типологію.

Основний лінгвістичний принцип, що дозволяє використовувати еліптичні структури в комунікації, є прагматичним за своїм характером. Його сутність проявляється в тім, що висловлення мають чітку тема-рематичну структуру. Для такого роду висловлень (пропозицій) характерною є вільна побудова структурних елементів, відсутність підрядних пропозицій, домінування значеннєвих слів, відсутність функціональних елементів, досить низька швидкість проголошення й т.п.

Розміщення фразового наголосу забезпечує дотримання принципу комунікативного членування пропозиції. Комунікативна установка пропозиції також визначається фразовим наголосом. Однаковий порядок слів може бути використаний і в питальній, і в спонукальній пропозиції. Комунікативна спрямованість сигналізується за допомогою інтонації, жестів і міміки. Таким чином, мовець обходиться мінімумом мовних засобів для того, щоб передати у своєму висловленні максимальну кількість інформації.

Як відомо, філогенетичний або онтогенетичний розвиток мови визначається прагматичними факторами. При виникненні в носіїв певної мови зростаючої погребі в ускладненні висловлення мовні засоби вираження також удосконалюються, забезпечуючи більш диференційований і більш економічний спосіб комунікації, що припускає автоматичне використання граматичних часобів. До продукування ускладнених структур активно підключається синтаксис.

Якщо моделі синтаксичних структур є достатньо зафіксовані в пам'яті мовця, він відтворює їх багаторазово й без додаткових зусиль. Мовець не повинен використовувати всі відомі йому мовні засоби для реалізації своїх комунікативних інтенцій і може обходитися деякими мовними або немовним засобами в тих стандартних комунікативних ситуаціях, які відповідають Нормам успішної комунікації й уможливають посилення на багато відомих фактів. Тому мови згодом піддаються «шліфуванню» в процесі комунікації. Англійська мова служить* для цього гарним прикладом: вона має просту систему живання артиклів і відмінків, слабо розвинуту систему закінчень при маркіруванні відносин між діючими особами, невеликим числом сильних дієслів. З іншого боку, англійська мова має (у тому числі завдяки зовнішньому вливу) надзвичайно розвинутий і диференційований словниковий запас. У німецькій мові також відбуваються процеси «шліфування», зокрема: т.зв. «\dЦгсе-Рогшеп» кон'юнктива витісняють форми претеріта кон'юнктива всіх слабких і більшості сильних дієслів, сфера вживання умовного способу в розмовній мові звукується, у багатьох регіональних мовах зникають форми артикля й флексій. Ці факти відбивають спільні тенденції у розвитку мов: спочатку мови являють собою конетрукти із чітким прагматичним призначенням, потім досягають піка свого розвитку й поступово піддаються «шліфуванню».

Однак сказане вище не виправдовує толерантність до мовного примітивізму, а виправдовує його лише наявністю на певному етапі вивчення іноземної мови як цікавого для вивчення феномена. Наближення до норм певної мови є метою навчання й припускає послідовне й поступове проходження певних етапів освоєння мовної системи, наближення до більш високого рівня володіння мовою при використанні когнітивних принципів і досвіду оволодіння іншими мовами. Однак дотепер не вдається встановити ті фактори, які впливають на цей процес. Не вдається з'ясувати, як вони працюють і чи працюють взагалі. Етапи оволодіння структурами іноземної мови (у тому числі німецької) послідовно переминають один одного, відбувається просування від простих до більш складних структур. Перескакування одного з етапів призводить до небажаних результатів: учні, як правило, допускають помилки, яких могли б уникнути. Процес засвоєння знань мови не завжди поступальний. Він припускає прискорення й уповільнення ментальних процесів. Уповільнення виникає через недостачу стимулів для навчання або ж через одержання надлишкової інформації, відсутність можливості практичного застосування нових знань. У результаті наступає «скам'яніння» знань іноземної мови.

Отримані останнім часом конкретні (емпіричні) дані свідчать про те, що деякі не константні параметри придбання знань іноземної мови підлягають зміні й прогнозуванню в процесі навчання. Аналіз різних результатів проходження учнями певних етапів у навчальному процесі дозволяє зрозуміти причини допущених ними помилок. При оцінці правильності висловлень учнів викладачі часто керуються нормами літературної або письмової мови й виявляють відхилення від цих норм, характерні для усного мовлення самих носіїв мови. Оцінювання є проблематичним через те, що певні «помилки» є помилками «росту», які можна виправдати знаходженням на певному етапі навчання. Вони вказують більшою мірою на прогрес у навчанні, чим на регрес. Помилкове вживання суфікса «Іе» для утворення претерита сильних дієслів свідчить про те, що учень ще не володіє основними формами дієслова, але все-таки вже дуже добре знає, що суфікс 4е використовується в німецькій мові як продуктивний суфікс утворення форм минулого часу. Його помилка вказує на певний прогрес, що існує в більшості випадків тільки тимчасово або частково й зникає відразу ж на наступному етапі засвоєння знань іноземної мови.

Сам механізм формулювання висловлень, як і процес оволодіння знаннями іноземної мови, може бути представлений як послідовність етапів. Процес продукування мовлення починається з концептуалізації або планування повідомлення, добору й упорядкування релевантної для висловлення інформації. Результатом процесу концептуалізації є превербальне повідомлення, що надходить до формулятора. Цей конструє висловлення, маючи у своєму розпорядженні доступ до ментального словника, у якому зберігаються лексичні знання у вигляді лем (ключових слів) і лексем. Нарешті, в артикуляторі відбувається вербалізація превербального висловлення.

Всі перераховані етапи формулювання й артикуляції проходять із високим ступенем автоматизації, що є результатом постійної і послідовної навчальної роботи й має сенс при концептуалізації учнями того, що необхідно виразити вербально. Просте відтворення як повторення проголошених диктором фраз, «удовбування в голови» учнів великого за обсягом граматичного матеріалу, зневага до процесів концептуалізації, формулювання й артикуляції не досягає великого ефекту в процесі вивчення іноземної мови.

З іншого боку, певні труднощі виникають при спробі виправити вже сталу вимову. Це найчастіше відбувається з тими особами, які освоювали іноземну мову за допомогою методу занурення (імерсії) без відповідного зовнішнього контролю. Результатом цього є «скам'яніння» («фосилізація») вимови.

Класичні, ще сьогодні розповсюджені практики натаскування цілком прийнятні на заняттях з практичної фонетики, що мають на меті закріплення правильної вимови, або ж у практиці швидкого пошуку необхідних лем і лексем, якщо такі зберігаються в пам'яті тих, хто вчить іноземну мову. Інші ж процеси продукування висловлень, у т.ч. їхня концептуалізація не підлягають автоматизації взагалі або підлягають тільки частково. Ці процеси вимагають планування й використовують масу обробних потужностей мозку, що відбувається в тому випадку, коли виникає необхідність у творчому підході й прив'язці до контексту, наприклад, при обробці текстів або в діалогічній мові.

і не ефективність застосування багатьох методів навчання іноземним мовам можна пояснити тим, що важливі етапи продукування мовлення й розуміння мови ігноруються викладачами або не знаходять практичного застосування. Іспішептуарізація не посідає гідного місця в біхевіористичних моделях і моделях перекладного й граматичного навчання. Застосування цих традиційних методик засновано на переконанні тому, що учні самостійно здійснюють процес концептуалізації. Однак, як правило, учні часто не мають доступу до відповідних концептів і контекстів чужої культури й чужої мови. Крім того, ці методики приділяють мало увагу іншим етапам обробки мовного матеріалу. Ціль навчання полягає в побудові граматичного й семантично правильного висловлення, розвитку навичок добування інформації в процесі реферування, її переробки й відтворення в певній мовній ситуації.

Однак мовець сприймає інформацію винятково через свою залучення До існуючого переплетення відносин. Його більше цікавить зміст, а не форма, можливість передавати свої думки іноземною мовою, опираючись на концепти іншої культури. Реалізація результатів дослідження процесу концептуалізації в процесі викладання іноземних мов, створення відповідних навчальних матеріалів вимагає чималих зусиль. Але ці зусилля не будуть даремними й чітко підвищать ефективність процесу навчання іноземним мовам, зроблять його менш витратним для викладачів і учнів, більше послідовним і зорієнтованим на практичне застосування знань іноземної мови.

**ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКИЙ КОМПОНЕНТ НА ЗАНЯТИЯХ ПО
НЕМЕЦКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ
СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ**

ТЕРЕЩЕНКО О.Ю

ХАРЬКОВСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ В. Н. КАРАЗИНА

Неотъемлемым компонентом занятий по иностранному языку в вузах является лингвострановедение, его реализация должна носить системный и строго управляемый характер. Лингвострановедческий подход способствует не только регулярному обновлению содержания обучения в виде подборки актуальных аутентичных текстов для аудирования и чтения, использования иллюстративного материала для раскрытия содержания предлагаемых текстов, но и служит реализации важных принципов обучения иностранному языку: коммуникативности, наглядности, новизны и функциональности.

Целенаправленная работа по реализации лингвострановедческого аспекта на занятиях в вузе способствует, с одной стороны, повышению интереса к предмету, а с другой - создает положительную мотивацию при усвоении языковых средств и при приобретении культуроведческой информации с помощью и на основе этих средств. Это ведет к развитию и совершенствованию у обучаемых лингвострановедческой мотивации.

В ходе работы над лингвострановедческим материалом уточняется и совершенствуется система приемов работы над тем или иным аспектом речи, одновременно меняются приемы работы с лингвострановедческой